

Verner Bruhn

Esbjerg — by og borger

**Dagligliv ved århundredskiftet og
i trediverne**

Udgivet af

Esbjerg og Omegns Sparekasse

I kommission hos

Engers Hansens Boghandel · Esbjerg

1972

Indhold

	Forord	side 6–7
Pionererne · 1. generation	Byen grundlægges	side 9–15
Ved århundredskiftet · 2. generation	Bybilledet	side 19–27
	Barn og ung	side 29–53
	I skole 29 Børns arbejde 41 Ud af skolen 45	
	Penge og penges værd	side 55–77
	Bank og sparekasse 55 Kommunens økonomi 57 Indtægter og udgifter 59 På strøgtur 71	
	Bag hjemmets vægge	side 79–85
	Boligen 79 Indretning 81 Modernisering og hygiejne 83	
	Fester og fritid	side 87–105
	Fester 87 Restaurationslivet 89 Foreningsliv 93 Byens fester 97 Fritidsforøjelser 99 Indre Mission 103	
	På skyggesiden	side 107–113
	Ind i det nye århundrede	side 113
Mellemspil · 1900–1930	Nogle hovedlinjer efter 1900	side 117–125
	Kommunale opgaver 117 I stormagternes søgelys 121 Stilstand og krisetid 123	

Trediverne · 3. generation

Den store krise	side 129–133
Bybilledet	side 135–141
Politiske forhold	side 143–169
Byrådet 143	
Valget i 1937 151	
Den politiske debat 153	
De ikke-parlamentariske fløje 161	
Aviserne	side 171–173
Porten til den store verden	side 175–181
Den spanske borgerkrig 177	
Krisetid og arbejdsløshed	side 183–199
Erhvervslivet 183	
Flipproletarerne 187	
Dyrtid og sparsommelighed 191	
Arbejdsløshedens skygge 195	
Den store havnestrejke	side 201–211
Hverdagsliv i hjem og skole	side 213–225
Hjemmet 213	
Bolligen 215	
Skolen 221	
Kulturdebat og fritidsliv	side 227–239
Livsanskuelserdebat 227	
Fritid og underholdning 231	
Hvad stod der i avisen	side 241–245

Nutid og fremtid · Efter 1945

Hovedtræk af udviklingen	side 249–257
Esbjerg under 2. verdenskrig 249	
Havnen 249	
Byen og oplandet 251	
Byens nye profil 253	
Kulturpolitik 255	
Esbjerg og Omegns Sparekasse	side 259
Kilder, henvisninger og registre	side 261–277
Kilder 262	
Henvisninger 263	
Emneregister 274	
Navneregister 276	

Sparekassens forord

Esbjerg og Omegns Sparekasse passerer den 5. oktober 1972 hundredåret for sin stiftelse og har valgt at markere jubilæet blandt andet ved udgivelse af denne bog med beskrivelse af levevilkårene, således som de har været herskende i det samfund, som er vokset op med Esbjerg havn som nervecenter og igangsætter, et område der i dag omfatter en befolkning på 75–80.000 indbyggere. Bogen udsendes i håbet om, at den vil blive stående som et værdifuldt bidrag til oplysning om, hvorledes livet formede sig i den tidlige pionertid, over fremgangs- og modgangstider med to verdenskrige og en teknisk fremstormen, der aldrig har haft sin lige.

Vi takker seminarielektor Verner Bruhn, Esbjerg, for den ildhu og indlevelen, hvormed han er gået til opgaven ved siden af sin daglige gerning. Vi har følt, at dette forfatterskab fra første færd for ham var en hjertesag – og sikkert arbejdsmæssigt en større opgave end både han og vi forestillede os. For sparekassens ledelse har det været en glæde at betro seminarielektor Bruhn at skabe en levende beskrivelse af det forløbne hundredår.

Esbjerg, april 1972

Tilsynsråd og direktion

Forfatterens forord

For at undgå at denne beskrivelse hverken skulle sprænge alle rammer eller indskrænke sig til en opremsning af navne og årstal, er der lagt en snæver ramme om indholdet. Bogens hovedmål er at beskrive dagliglivet, som det formede sig for den almindelige borger, og lade forvaltning og institutioner spille en mindre rolle; meget værdifuldt stof har derfor måttet udelades.

Beskrivelsen er samlet om to tidsafsnit hvert spændende over en halv snes år. Den første periode falder omkring 1900, fordi Esbjerg bliver købstad i 1899, den anden i 1930'erne fordi den giver mulighed for at skildre byen i den brydningstid, der går forud for vor egen tid.

Jeg har fundet det forsvarligt at undlade at behandle havnen og fiskeriet, fordi havnen fik sin egen skildring i 1968 ved havnejubilæet. Når beskrivelsen standser ved 1939 skyldes det, at besættelsestiden er behandlet selvstændigt i »Esbjerg under anden verdenskrig«.

Bogen forsøger at tegne et billede af hverdagens mangfoldighed, men kan selvsagt ikke få både sociale, kulturelle og politiske nuancer med overalt; forhåbentlig er de dækket ind i helheden.

Det har ligget uden for denne skildrings rammer at gå i dybden, selv om det kunne friste. Det er mit håb, at samfundsforskere og nutidshistorikere vil søge dybere i de problemer, der knytter sig til et bysamfunds etablering og vækst.

Jeg bringer Esbjerg og Omegns Sparekasse en hjertelig tak, fordi jeg fik overdraget det ærefulde arbejde at skrive dens jubilæumsbog. Jeg har haft frie hænder til udarbejdelsen og har kunnet glæde mig over et gnidningsløst samarbejde med tilsynsråd og direktion.

Jeg takker offentlige kontorer, institutioner, foreninger og mange enkeltpersoner for oplysninger og hjælp. Centralbiblioteket har ydet mig værdifuld støtte, og på Byhistorisk Arkiv har fr. I. Vig Jensen og hr. S. Madsen med enestående hjælpsomhed bistået mig i arbejdet. I. Vig Jensen har tillige gennemset manuskriptet.

Seminarielektor, cand. mag. Bue Kåe og seminarieadjunkt Hans Nielsen har gennemlæst manuskriptet og givet mig værdifulde råd.

Idet jeg takker alle der har støttet mig i arbejdet, understreger jeg, at ansvaret for bogens indhold og form alene er mit.

Esbjerg, april 1972

Verner Bruhn

Ved det første byrådsmøde i Esbjerg 2. januar 1899 oplæstes
et lykønskningstelegram fra kong Christian IX.

Herunder slutningen af protokollen og byrådets underskrifter.

Borgmester J. Lyngbye, malermester J. M. Busk, fabrikant N. J. Poulsen,
bogholder F. Lauritzen, og ovenfor sagfører Erich Erichsen.

Vejmand Chr. Thomsen og købmand H. Friis Nielsen, havneingeniør V. Westergård,
læge Chr. Vestergård og realskolebestyrer O. Rybner Petersen.

Cigarhandler K. Simonsen, murermester J. Chr. Hansen, grosserer Ditlev Lauritzen,
grosserer Henrik Pagh, tømrermester Niels Møller og journalist C. Nielsen-Hauge.

Naamper Dagposten undvælte Formanden ved Høiæts Regy-
nelle Endeløst af et fra H. M. Kongen modtaget Telegram i
ankomning af Kongens Endeløst som Hjælpe.

Opst. Mønt hævet. *Gjort 21/1 1899*
Dybbere *J. M. Busk* *J. Chr. Hansen* *F. Lauritzen*
Chr. Thomsen *H. Friis Nielsen*

V. Westergård *Chr. Vestergård* *O. Rybner Petersen*
K. Simonsen *J. Chr. Hansen*
D. Lauritzen *Pagh.* *Niels Møller.*
C. Nielsen-Hauge

En hilsen til Dem...

i anledning af

**ESBJERG OG OMEGNS
SPAREKASSEs**

100 års jubilæum
den 5. oktober 1972